

دیاردەیا بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا

فەژین جمال توفیق

کۆلیژا پەرۆهردا بنیات، زانکویا زاخۆ، هەرێما کوردستانی - عێراق.

<https://doi.org/10.26436/hjuoz.2020.8.1.571>

بە لاکرن: 2020/03

پەسەندکرن: 2020/01
وەرگرتن: 2019/10

پۆختە:

ئەف فەکۆلینە ب نافونیشانی (دیاردەیا بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا)یە، کو تیدا هەول هاتییه دان ، به حسی لایەنێن بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا بهیته کرن، هەرۆه سا ل دویف ریبازا وهسفی هاتییه ئەنجامدان و گرنگترین ئەنجامین کۆ دئەفی فەکۆلینیدا بهرچافدکهفن ئەون، کو بچوێکرن د ئاستین مۆرفۆلوژی و سینتاکس و سیمانتيکيدا دهیتە بکارهينان.

پەیفین سەرەکی: بچوێکرن، مۆرفیمین بچوێکرنی ، بچوێکرن و ئاستین زمانی.

1. پيشه‌کی

6.1. پشکین فەکۆلیني:

ئەف فەکۆلینە ژ دوو پشکان پیکههیت، یا ئیکي ب نافونیشانی (دیاردەیا بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا) یە ، کو ئەفان تەوهران بخۆفە دگريت: (چەمک و زارافی بچوێکرنی) و (جورین بچوێکرنی) و (مەبەستا ژ بچوێکرنی نافی د شیۆهزاری به هیدینییدا) و (تایبه تەندیین مۆرفیمین بچوێکرنی) و (مۆرفیما بچوێکرنی وهک مۆرفیمەکا بەند) ، بەلئ پشکا دووی ب نافی (بچوێکرن د ئاستین زمانیدا)یە، کو ژ ئەفان تەوهران پیکههیت: (بچوێکرن د ئاستی مۆرفۆلوژیدا) و (بچوێکرن د ئاستی پسته سازیدا) و (بچوێکرن دئاستی واتاسازیدا). ئەف پشکه ب شیۆهزاری پراکتیکی هاتییه ئەنجامدان لسهر ئەوان پەیفین د شیۆهزاری به هیدینییدا د کاروبارو ئاخقتنا رۆژانه یا خەلکیدا دهیتە بکارهينان.

2. دیاردەیا بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا

—چەمک و زارافی بچوێکرنی:

بچوێکرن دیاردەیهکا زمانیا بهرچافە د زۆربهیا زمانین جیهانیدا و ((بۆ ماوهیهکی دریز باهەتی فەکۆلیني بوو، دیرۆکا وی فەدگه رپته فە چەرخي نۆدی و ژ ئەوان (لویس 1835– کولدریج 1857) کو فەکۆلین لسهر ئەفی باهەتی ئەنجامداینه و ئەف لاسایکرن فەکۆلیني د ئەفی بواریدا بشیۆهیهکی باش یابەردهوام بوو هەتا نەهۆ)) (کلیمینت- نانا، 2011 ، 86)، ئەف پەیفه (له باری ئاسایدا بۆ زۆر حالهت ، که شیۆهیه بچوێکرنه وهن به کارده هینریت، وهک بچوێکرنه وهی قه باره ی شتومه که جۆراو جۆره کانی سروشت) (سازان زاہیر سه عید، 2013 ، 24) هەر ژ که فندا فەکۆله ران گرنگیه کا زۆرا ب ئەفی باهەتی

1.1. نافونیشانی فەکۆلیني:

ئەف فەکۆلینە ب نافونیشانی (دیاردەیا بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا)یە .

2.1. کەرەستی فەکۆلیني:

بریتیه ژ وەرگرتنا هندەک نمونان ژ زاردەفی خەلکی به هیدینان، لگه ل وەرگرتنا هندەک نمونەیان ژ ژیدەران.

3.1. گرنگییا فەکۆلیني:

گرنگییا فەکۆلیني د ئەفان خالاندایه: —هەتا نەهۆ چ فەکۆلین لسهر ئەفی باهەتی ل کرمانجییا مه نه هاتینه ئەنجامدان.

ب—بچوێکرن ب خۆ باهەتهکی گرنگی زمانیه و د پروسيسا پەيوه نديکرنيدا بکاردهيت.

4.1. ریبازا فەکۆلیني:

ئەف فەکۆلینە ل دویف ریبازا وهسفی (شیکاری) هاتییه به رهه فکرن.

5.1. پرسیارین فەکۆلیني:

فەکۆلین هەول ددهت به رسفا ئەفان پرسیاران بدهت:—

1— بچوێکرن د شیۆهزاری به هیدینییدا بۆ چ مەبەست دهیتە بکارهينان؟

2— بچوێکرن دچەند ئاستاندا دهیتە بکارهينان؟

3— بچوێکرن بسهر چەند جۆراندا دهیتە دابه شکرن؟

4— ئایا مۆرفیمین بچوێکرنی د شیۆهزاری به هیدینییدا ب تنی لسهر دو ماهییا پەیفی دهیتە ژیدەکرن؟

بجویکری بهینه دارستن و واتایا خویا بنه‌رهتی ژ ده‌ستبدهن و ناڤه‌ره‌نگا زمانی کوردیدا بهینه زنده‌کرن یان ئه‌رکی پیزمانی ببینن، وه‌کو (بزئوک، کارک،...هتد)، هه‌روه‌سا پیدقییه ئه‌ڤ چهنده بهینه دیارکرن کو دشیاندا نینه هه‌می په‌یف بهینه بجویکرن و ب تابه‌تی ناڤه‌ره‌نگا ((هه‌مووناویک چووکه‌له ناکری. به تابه‌تی ئه‌ و ناوانه‌ی به بزویی ا، ڤ، ه کۆتایی یان دی))، بۆ نمونه (تارا، هه‌لۆ) (که‌مال میراو ده‌لی، 2007، 46).

مه‌به‌ست ژ بجویکرن ناڤی د زمانی کوردیدا:

هه‌ر ژ که‌ڤندا ناڤ دهاتنه بجویکرن د زاری به‌هدینیدا و ب تابه‌تی ناڤین عه‌ره‌بی، مه‌به‌ست ژ بجویکرن ناڤی د زاری به‌هدینیدا بۆ چهنده ئه‌گه‌ره‌کان قه‌دگه‌ریت، یان ئه‌و بخۆ دبنه‌ره‌تدا ناڤین بجویکن و بی ده‌ستکاری ده‌ینه بکاره‌ینان د کاری پۆژانه‌دا، یان ژ ئه‌گه‌ری جوانی و نازکی و ڤیانڤه‌ ده‌ینه ده‌ربرین، یانژی ژ به‌ر سفکرن و کیمکرنا بهایی که‌سه‌کی یان تشته‌کیه، وه‌کو:

1- کیمکرنا بجویکرن قه‌باره‌ی: بۆ رامانا بجویکرن قه‌باری ناڤی یان تشته‌ی به‌رجه‌سته (مادی) ده‌ینه بکاره‌ینان، ئانکو دشیاندا بیت ئه‌و تشته‌ قه‌باره‌کی بجویکتر و کیمتر بخۆڤه بگریت (حاتم صالح الجامن، 1991، 284)، وه‌کو:

- پرت: پرتک

2- کیمکرنا ناڤی: ئه‌ڤ شیوازی بجویکرنی واتایین جیاواز ژئ به‌یدادبن، ب پیکا بجویکرنی د زاری به‌هدینیدا دشیاندا به‌ینه ناڤ بهینه سفکرن، وه‌کو:

- ((زانا: زاناک)) (مسعود سعید یاسین، 2006، 272)

3- ژبۆ نیزیکرنا ده‌می: ئه‌ڤ جوړی بجویکرنی دشیاندا به‌ ماوه‌یه‌کی درژ نیزیک بکه‌ت، وه‌کو:

- ده‌م: ده‌مه‌ک

4- کیمکرنا ته‌نی تشته‌ی و خودی وی ب بجویکرنی، وه‌کو:

- ران: رانک

5- کیمکرنا هژماری: ب پیکا مۆرفیمین بجویکری لسه‌ر دوماهییا په‌یفی، دشیاندا به‌هژماره‌کا زۆر بهینه بجویکرن و کیمکرنا، که‌واته ناڤی بجویکری به‌لگه‌یه لسه‌ر کیمکرنا کیمیا هژمارا ناڤی تشته‌ی (عبدالهادی الفجلی، 3874، 65)، وه‌کو:

- جه‌ه: جه‌ه‌ک)) (مسعود سعید یاسین، 2006، 276)

6- واتایا دلۆڤانیی و دلسۆزیی: ناڤ ده‌ینه بجویکرن ب مه‌به‌ستا دلۆڤانی و دلسۆزیی بۆ که‌سه‌کی ده‌ربریی، ب پیکا بجویکرن ناڤی ئه‌وی تشته‌ی مروّقی مه‌به‌ست پی هه‌ی، وه‌کو:

- ره‌به‌ن: ره‌به‌نکی

7- نازکی و شرینییا ناڤی و ڤیانی: ئیک ژ مه‌به‌ستین دییین بجویکرنی، د ناڤ ناڤین بجویکرنیدا ئه‌وژی ناڤه‌کی شرینه بۆ

دای و دزڤرته‌فه بۆ سه‌رده‌می گریکی و یونانیین که‌ڤن، زمانی کوردی و هه‌ر زمانه‌کی دی په‌یقا بجویکری بکاره‌ینیت و بۆ سفکی و نه‌ڤیان و کریتکرن و کیماسیا تشته‌کی یان که‌سه‌کی ژئ ده‌ینه نافکرن، که‌واته (گه‌ر که‌سانی نزیک و دۆست ئه‌و چووکه‌لانه به‌کاردینن ئه‌وه‌ نیشانه‌ی خۆشه‌ویستی و لیکنزیکیه. گه‌ر نه‌ ناسیاو ناحه‌ز به‌کاریان بینن ده‌شی مه‌به‌ستی بیژیری و سووک ته‌ماشاکردن بگه‌یه‌نی) (که‌مال میراو ده‌لی، 2007، 46). هه‌روه‌سا ئه‌ڤ زاراڤه‌ د ناڤ زمان و فه‌ره‌ه‌نگین زاری به‌هدینیدا ب (بجویکرن- بجویکرن) ده‌ینه نافکرن و دزمانی عه‌ره‌بیدا زاراڤی (التصغیر) بکاره‌ینا، هه‌روه‌سا زاراڤی (Diminutive) د زمانی ئینگلیزیدا بی بۆ هاتیه دانان، هه‌روه‌سا بجویکرن ژلایی چهن‌دین زمانناسین بیانی و کوردقه‌ بیین هاتینه پیناسه‌کرن و هه‌رئیک ژ ئه‌وان لدویف بۆچونا خۆ بجویکرن دایه‌ دیارکرن، وه‌کو:

1- ((بجویکرن د زمانیدا، کیمکرنا، بجویکی دژی مه‌زکرنییه، بجویک و بجویکرنی به‌رواژری ریزگرتنا مه‌زناهییه)) (هادی نه‌ر، 2010، 237).

2- ((بجویکرن واتایین هه‌ڤد ژئ په‌یدا دبن و واتایین جیاواز هه‌لدگرن)) (حاتم صالح الجامن، 1991، 28).

3- ((بجویکرن ئه‌و گوهرپینا د بنیاتی په‌یفیدا ده‌ینه کرن و مه‌به‌ست پی ئارمانه‌که‌)) (حسن غازی عکروک السعدی، 27-10-2014، 33: 55، 4).

4- ((بجویکرن دزمانیدا کیمکرنا و کیمبوونی دگه‌هینیت و تشته‌کی بجویکه، واته‌ کیمکرنا قه‌باری وییه)) (علیان بن محمد الحازمی، 19-8-2017، 38: 8).

5- ((بجویکرن ده‌می ناویک یان وشه‌یه‌ک زیاتر له‌ به‌ر خۆشه‌ویستی یه. به‌لام له‌ زمانی کوردیدا بۆ سووک کردنیش به‌کاردی)) (که‌مال میراو ده‌لی، 2007، 46).

هه‌روه‌سا بۆ پیناسا بجویکرنی ب دیتن و بۆچونا من (مه‌به‌ست بجویکرن قه‌باری تشته‌ی و که‌سبیه و د ناڤی که‌ساندا ئه‌ڤ بجویکرنه واتا یا جوانی و نازکیی یان سفکرنی دگه‌هینیت).

جوړین بجویکرنی:

1- جوړی ئیکی: بجویکرن بی ده‌ستکارییه، ئه‌ڤ بجویکرنه ئه‌وان په‌یفان بخۆڤه دگریت، کو ئه‌و بخۆ د بنه‌ره‌تدا په‌یفین بجویکرنه و بیی زنده‌کرن مۆرفیمین بجویکرنی لسه‌ر دوماهییا په‌یفی، واته‌ بی ده‌ستکارییه و ئه‌و بخۆ ژلایی قه‌باره‌یغه بجویکن، وه‌کو (خیز، هویر، دندک، توز، توڤ، چیلک، چیک، هیک، نيسک،...هتد)

2- جوړی دووی: بجویکرن ب ده‌ستکارییه، واته‌ ئه‌وان په‌یفان قه‌دگریت، کو دبنه‌ره‌تدا په‌یفین مه‌زنن، به‌لی ب پیکا مۆرفیمین بجویکرنی ده‌ینه بجویکرن، وه‌ک مۆرفیمه‌ک ل دوماهییا په‌یفی و قه‌بارا خویا ده‌ستیکی ژ ده‌ست دده‌ن، که‌واته دشیاندا په‌یفین

که‌یفخوشیییبه (عبدالهادی الفضلی، 3874، 65) و بۆ شرینگرنا
نافی دهیته بچویکرن، وه‌کو:

- ژیار: ژیکو

هه‌روهسا بۆ قیان و نازکییا نافی دهیته بکارهینان، وه‌کو:

- عه‌زیز: عه‌زیزک

ئه‌قین ل سه‌ری نافین دروستکرینه و ئه‌ف گوه‌وپینا شیوازین نافان
ده‌رپینی ژ بچویکرننا قه‌باری تشتی یان کیمکرننا چه‌ندی یان ژبو
دیارکرننا جه‌کی نئیزیک یان ده‌می وئ یان کیمکرنی یان قیان دکه‌ت
(سعاده‌ لعلی، 2019، 10 أفریل).

هه‌روهسا بچویکرننا نافانژی مه‌رجین خوین هه‌ین و لدویف وان
مه‌رجان دهیته بچویکرن، ئارمانجه‌کی دگه‌هینن و پیدقییه د
بنه‌رته‌دا یی بچویکری نه‌بیت و شیانین فۆرمی بچویکرنی هه‌بن،
هه‌روهسا گه‌له‌ک نافین هه‌ین ناهینه بچویکرن و ئه‌گه‌ر مۆرفیما
بچویکرنی لسه‌ر بهیته زیده‌کرن، چ مفای ناگه‌هینیت و چ
گوه‌وپینان ل بنیاتی په‌یفی ناکه‌ت، ژ ئه‌وان نافین خودی - أسماوالله
الحسنی - پیغه‌مبه‌ر و فریشتا و هه‌یفان و دوهی و سوبه‌هی هه‌روهسا
پیدقییه نا‌بی فالابیت ژ شیوی بچویکرنی و هه‌روهسا کارو پیت و
هه‌فالنافی نیشانه ناهینه بچویکرن (حسن غازی عکروک السعدی،
2014-10-27).

- چه‌مکی مۆرفیمین بچویکرنی:

ئه‌ف مۆرفیما رۆی بچویکرننا په‌یفان دبینن ((که‌له‌به‌شی دواوه
پیکهاتهی مۆرفیمیک فراوان ده‌کن)) (سه‌ریاز
خۆشناو، 2011، 118) و بتنی چ واتا نینه، ئانکۆ ((بن واژه‌یه‌که‌ که
ئازاد نییه و)) (ئیه‌راهم موراوی، 2010، 60) بتنی وه‌ک مۆرفیمه‌ک
د شیوه‌زاری به‌هدینییدا ده‌رکه‌فن و ((جوداهیی دنخنه د ناقه‌را
تشتین نه‌وه‌که‌فدا ژ لایی قه‌باره‌یفه)) (شیرزاد سه‌بری عه‌لی-ئاراز
مونیب، 2016، 144)، ئانکۆ ئه‌م دشین بدینه دیارکرن کو ئه‌ف
مۆرفیما ژ هنده‌ک پیتان یان بره‌گه‌یان پیکهاتینه و بتنی چ رامان نینه
و د دوماهییا هنده‌ک په‌یفاندا دهیته زیده‌کرن، هه‌روهسا د شیاندا
نینه لسه‌ر هه‌می په‌یفان بهیته زیده‌کرن، به‌لکو بتنی بۆ بچویکرننا
تشتی په‌یف ده‌ست نیشاندکه‌ت، دهیته بکارهینان، که‌واته پیدقییه
په‌یف یاگونجای بیت و ده‌می مۆرفیما بچویکرنی لسه‌ر دهیته
زیده‌کرن، واتا په‌کا نوی دابریژن و په‌یف بهیته بچویکرن ژ لایی
قه‌باره‌یفه و ب هاریکارییا ئه‌فان مۆرفیمان، ئه‌ف مۆرفیمین
بچویکرنی د شیوه‌زاری به‌هدینییدا دهیته بکارهینان ژ کومه‌کا
مۆرفیمان پیکهاتین، وه‌ک (ۆ، ۆک، ی، یکه، چه، یکه، ۆک، کۆ،
کی...هتد). هه‌روهسا ئه‌ف بچویکرننا په‌یفانژی ب ریکین ریزمانی و
ده‌ستوری دهیته ئه‌نجامدان و گه‌له‌ک جارن بۆ نازکییا نافه‌کی یان
بۆ ب چاهه‌کی نزم ته‌ماشه‌کرنی و شکاندنییه، که‌واته ئه‌م دشین
بیژین ((ناف جوانی ئه‌و په‌یفه کو پیته‌کیان پاشگره‌ک د دوماهییا وی

دا دهیته زیده‌کرن یان پیته‌ک دهیته گوه‌رین ب پیته‌کی بۆ جوانی و
قیانی هنده‌ک جارن بو بچویکی و کیماسی)) (محمد گاهر گوه‌ره‌زی،
1999، 61)، هه‌روهسا ئه‌و مۆرفیمین د شیوه‌زاری به‌هدینییدا
پشکداریی د بچویکرننا نافی مۆفاندا دکه‌ن، به‌شه‌ک ژ ئه‌وانا شیانین
بچویکرننا نافی مۆفان نینن، بۆ نمونه هنده‌ک ژ ئه‌وان مۆرفیمین
پشکداریی د بچویکرننا نافین مۆفاندا دکه‌ن، (به‌ زیادکردنی (کۆ)
ده‌بی بۆ کۆتایی وشه‌ی نیرینه و (کی) بۆ کۆتایی میننه ناوه
تابیه‌تییه‌کان هه‌مان ئه‌م بچویکرننه‌وه‌یان هه‌یه، واته
بچویکرننه‌وه‌ی ناوی کوردی خۆشه‌ویستی یان به‌چاوی سووک
سه‌یرکردن و تانه لیدان ده‌رده‌برێ) (نه‌جاتی عه‌بدوللا، 2009، 22)،
هه‌روهسا د شیوه‌زاری به‌هدینییداژی کومه‌کا نافین بچویکری یین
هه‌ین، کو مۆرفیمه‌کی بچویکری میننه یان نیرینه د گه‌لدانه و بۆ
فۆرمین په‌یفین نیر یان می، هاتینه زیده‌کرن، وه‌کو:--

- ۆک: ئه‌حمه‌دۆک، برایمۆک، فاتمۆک.

- کۆ: لاوکۆ، بابکۆ، عه‌بدیکۆ.

- ی: خه‌جی، جانی.

- کی: هه‌ژکی، دایکی، مریه‌مکی، عه‌یشوکی.

- ۆ: گوه‌ۆ، ژارۆ، لالۆ.

هه‌روهسا ئه‌ف مۆرفیما ((ژی بو سڤکی و بچویکرنی د دوماهییا نافان
دا دهیته نه‌خاسمه ئه‌گه‌ر دوماهییا نافان پیتا (د) بیت به‌لی وی پیتا
دوماهیی دگه‌ل بزویندی دی هافیزتی پاشی پیتا (و) دی دانیه د جهی
وی (دا)) (محمد گاهر گوه‌ره‌زی، 1999، 61)، هه‌روهسا لکه‌ل مۆرفیما
(یکژی، وه‌کو :

- ۆ: (نه‌وزۆ، به‌هۆۆ، حه‌موۆ، عه‌موۆ،...).

- یک (قرقچیک، چرچیک،...).

هه‌روهسا مۆرفیمین بچویکرنی ژ لایی چه‌ندین زانایانقه هاتینه
دیارکرن و گرنگیا پی هاتیه‌دان، ژ ئه‌وان:

- (کاتامبا): (ئه‌و مۆرفیما، ده‌ستیشانا بچویکرنی یان قیان
دکه‌ت) (کاتامبا، 2006، 350)

- (دافید کرسنال): (تیرمه‌که‌کو د مۆرفولۆجییدا دهیته بکارهینان
، داکو ئاماژه‌یی ب پاشگره‌کی بکه‌ت دگه‌ل واتا گشتییا نافونیشانی،
ب شیوه‌یه‌کی ئه‌ده‌بیانه یان ئاره‌زوومه‌ندانه دهیته بکارهینان، وه‌کی
تیرمه‌کی قیان) (دافید کرسنال، 2003، 141)

- (تراسک): (پاشگره‌کی داپژاوه‌کو ل په‌یفه‌کی دهیته زیده‌کرن،
داکو ده‌رپینی ژ هه‌زا قه‌باری بچویکرنی بکه‌ت گه‌له‌ک جارن هه‌زا
قیانیه) (تراسک، 1993، 82).

هه‌روهسا زمانفانین کوردژی مۆرفیمین بچویکرنی ژ پیناسه‌کرینه،
ب ئه‌فی ره‌نگی ل خوارئ:

په‌یغی به‌لکی زنده‌کرنا نه‌وان لس‌ر دوماهیا په‌یغییه و (رؤژان نوری عه‌بدوللا، 2007، 30) ل دویف ریسا و ده‌ستورئ شیوه‌زاری به‌ه‌دیندا ده‌ینه نه‌نجامدان و پیدفیه په‌یغ یا گونجای بیت بؤ زنده‌کرنا نه‌قان مؤرفیمان، هه‌روه‌سا مؤرفیمین بچوکیکیین ریزمانی لگه‌ل مؤرفیمین وشه‌ دارپژ ژیکجودانه و پولا ریزمانیا په‌یغی ناگوه‌ریت، چونکی مؤرفیمین بچوکیکیین ریزمانی شیان نینن په‌یغه‌کا نوی د ناڤ‌فه‌رهنگا زماناندا به‌یته زنده‌کرن و نابیه‌ته نه‌گه‌رئ گوه‌رینا فوژم و اتایا په‌یغی، و بتنی نه‌رکه‌کی ریزمانی نیشان دده‌ن و نه‌رکی نه‌ویژی بچوکیکرنه . هنده‌ک ژ نه‌وان په‌یغان دده‌ینه دیارکرن، کو مؤرفیمین بچوکیکیین نه‌وان بتنی نه‌رکه‌کی ریزمانی دبینن، وه‌کو: (دارک، په‌ژوک، ده‌رؤک، هیلانک، شیرؤ، ، ...هتد). هه‌روه‌سا نه‌و په‌یغین ب هاریکاریا نه‌قان مؤرفیمان ده‌ینه دروستکرن و بچوکیکرن راسته‌ قه‌باره‌کی بچوکی و نازکی و نه‌رمیه‌ک تیدا به‌رچاڤ دکه‌فیت، به‌لی (پتیا نه‌وان لگه‌ل بناغین په‌یغان ئیکدگرن و په‌یوه‌ندییا هه‌ی و جوړه نیژیکیه‌کا فوژمی و واتایی و نه‌رکییا پیغه‌ دیاره) (که‌مال محمه‌د ئومه‌ر، 2003، 24) ، ژ نه‌وان په‌یغان، وه‌کو: (بزتوک، سه‌یوک، بارانک، شینک...). هه‌روه‌سا نه‌گه‌ر ته‌ماشه‌ی نه‌قان هه‌ردوو رستین ل خورئ بکه‌ین دبینن هنده‌ک ژ نه‌وان په‌یغان واتایا بناغی په‌یغی دمیینه لگه‌لداو نه‌و نازکییا وه‌ردگریژی ب هاریکاریا مؤرفیمین بچوکیکیینه، وه‌کو:

- نازادی بزنا ره‌ش کری.

- نازادی بزتوک‌که‌کا ره‌ش کری.

لدویف په‌یغین د هه‌ردوو جوړاندا هاتین، بومه‌ دیاردبیت، (کو مؤرفیمین ریزمانی به‌شی ئاخفتنی ناگوه‌رون، به‌لی مؤرفیمین دارشتنی به‌شی ئاخفتنی دگوه‌رون)) (زیرین خورشید سه‌لیم، 2009، 25)، که‌واته نه‌گه‌ر په‌یغی نوی هاته‌ دارشتن ل نه‌وی دهمی دی بیته مؤرفیمین دارشتنی. هه‌می مؤرفیمین بچوکیکیی شیان نینن په‌یغین نوی ب دارپژن و پیکیینن. به‌لکی هنده‌ک ژ نه‌وان پشته زنده‌کرنا نه‌قان مؤرفیمان بتنی نه‌رکه‌کی ریزمانی دبینن، هه‌روه‌کی لس‌ری مه‌دایه‌ دیارکرن کو جیاوازییا هه‌ی د ناڤ‌ه‌را هه‌ردوو جوړاندا نه‌وژی (دارشتن ، گیره‌ک دروستکردنی دانه‌ی فه‌ره‌نگی تازه‌یه‌ که‌چی له‌باری ریزمانی، کاری گیره‌ک بؤ تاییه‌تیه ریزمانییه‌کانه)) (که‌مال محمه‌د ئومه‌ر، 2003، 25).

که‌واته مؤرفیمین بچوکیکیی (به‌و زاراوانه ده‌لکینرین که‌ بؤ مه‌به‌ستی بچوکی و که‌می قه‌واره‌وه به‌کارده‌هینرین)) (کامل حسن البصیر، 1979، 78) و بؤ دیارکرن چهنده‌ مه‌به‌ستایه ، ژ نه‌وان رامانا جوانی و نازکیی و ریزلینانئ دگه‌هینیت یان کریتکرن و ب چاڤه‌کی نزم ته‌ماشه‌کرنئ و سفکرنی یان ده‌رئخستنا کیماسیا دگه‌هینیت. لگه‌ل هندپژئ هنده‌ک ژ نه‌وان واتایا بکه‌ریژی دگه‌هینن، وه‌کو: کوردؤ ، گوزهل ، کیژوله ، سه‌یوک ، گه‌نچوک، مه‌نجه‌لوک، باخچه، شیرؤ

- (کامل حسن البصیر): (پاشگری بچوکیکرنه‌وه به‌و زاراوانه ده‌لکینرین که‌ بؤ مه‌به‌ستی بچوکی و که‌می قه‌واره‌وه به‌کارده‌هینرین) (دکتور کامل حسن البصیر، 1979، 87).

- (نه‌وپه‌حمانی حاجی مارف): ((پاشگری بچوکیکرن به‌زوری بؤ بچوکیکرنه‌وه یا گه‌یاندنی مانای نازداری به‌کارده‌هینریت)) (نه‌وپه‌حمانی حاجی مارف، 1977، 56).

- تاییه‌تمه‌ندیین مؤرفیمین بچوکیکرنئ:

د شیوه‌زاری به‌ه‌دیندا زنده‌کرنا مؤرفیمین بچوکیکرنئ لس‌ر په‌یغی ((واتای بچوکیکرنه‌وه ده‌گه‌یه‌ن یان هه‌ندی مه‌به‌ستی دیکه‌ی وه‌ک: خو‌شه‌ویستی و نازادی و نزمکردنه‌وه‌ی پله و پایه‌یان پی (هه‌ردبه‌پریت)) (به‌ناز رفیق توفیق، 2008، 45)، و چهنده‌ تاییه‌تمه‌ندییه‌کین گرنک بخؤفه‌ دگرن و ل خورئ هنده‌ک ژ نه‌وانا دی ده‌ینه دیارکرن:

1- مؤرفیمین بچوکیکرنئ دهمی دچنه‌ سه‌ر په‌یغه‌کی، پولا ریزمانیا په‌یغی ناگوه‌رون و چ کارتیکرنئ لس‌ر ناڤه‌رؤکا په‌یغی ناکن ، وه‌کو:

- به‌ند+ک: به‌ندک

2- مؤرفیمین بچوکیکرنئ د شیوه‌زاری به‌ه‌دیننیدا پیدفیه لگه‌ل راستی و دروستیا په‌یغی بگونجیت و واتایه‌کا نوی بگه‌هینن، دچنه‌ سه‌ر دوماهیا په‌یغی و دوماهیه‌کا فه‌کری یا هه‌ی، چونکی په‌یغ ب مؤرفیمین به‌ندین ریزمانی ب دوماهیک ده‌ین (رؤژان نوری عبدالله، 2007، 33).

مه‌نجه‌ل+ؤک = مه‌نجه‌لوک

- مؤرفیمین بچوکیکرنئ وه‌ک مؤرفیمه‌کا به‌ندا (ریزمانی):

مورفیمین به‌ند ب سه‌ر دوو پشکاندا ده‌ینه دابه‌شکرن و (جهی وانا دکه‌فیت د خانا مؤرفیمین به‌ندا) (جورج یوول، 1996، 23)، نه‌وژی مؤرفیمین به‌ندا دارشتنی و مؤرفیمین به‌ندا ریزمانیه‌ی و نه‌گه‌ر ته‌ماشه‌ی په‌یغین شیوه‌زاری به‌ه‌دیننیدا بکه‌ین، پتیا نه‌وان ژ په‌یغه‌کی و زنده‌هیه‌کی پیکده‌یت و ئیک ژ نه‌وان زنده‌هیه‌یا مؤرفیمین بچوکیکییه‌ی و دکه‌فیته دوماهیا په‌یغی. هه‌روه‌سا ((یه‌کک له‌سیما گرنه‌کانی نه‌م مؤرفیمانه نه‌وه‌یه که‌ به‌زوری به‌هینن ، کاتیک که‌ ده‌چنه‌ سه‌ر هه‌ر وشه‌یه‌ک نه‌وه‌ کار له‌ شوینی هیزه‌که‌ ده‌کرن و ده‌یگوینزه‌وه سه‌ر دوا برکه‌)) (وریا عومه‌ر نه‌مین، 1994، 15) ، هه‌روه‌سا نه‌و بخو‌ه‌ر بتنی ناهینه‌ بکارهینان و چ واتا نینن (محمد معروف فتاح، 1986، 76) و پیدفی ب بنیاتی په‌یغه‌کیه‌ داکو وه‌ک مؤرفیمه‌ک ل دوماهیا په‌یغان به‌ینه دانان و هه‌ر ئیک ژ نه‌وان جودا ب نه‌رکی خو‌رادییت و نه‌وژی بؤ به‌رفره‌هکرن په‌یغیه‌ی، هه‌روه‌سا ((زور به‌ ئاشکراو به‌ به‌رفراوانی و تارپاده‌یه‌کیش به‌ ریک و پیکی و له‌ سنووری دارشتنی زمان و نه‌رکی ریزمانی کاریان پی ده‌کری)) (سه‌ریاز خو‌شناو، 2011، 116) و چ نه‌قان مؤرفیمان د شیانا نه‌واندا نینه‌ بچنه‌ سه‌ر هه‌می ناڤا یان هه‌قالناڤا یان هه‌ر پوله‌کا دییا

و ئەرکهکی ریزمانی لسه په یقی دهیته زنده کړن. ههروهسا ئهغه گرنګترین ریکه د ناڅ ناستی مۆرفولوژیدا، چنکی ب ئهقی ریکه د شیاندايه چندين په یقین بچویکری بهینه پیکهینان، و ئهغه مۆرفیما بتنی ژ ئهوان (کی، و، ۆ، ک، کۆ، ک، ... هتد) ((نهک بهو مه بهسته ی بۆ که رهسته ی تری هاوشیوه ی خویان، که به قه باره ی گوره تره وه له سروشتدا هه ن، بین به هیما)) (سازان زا هر سه عید، 2013، 89).

2- بچویکری ناڅی: ئه و په یقین ب ئهقی ریکه دهینه پیکهینان، جیاوازه ژ ریکه ئیکه و د ئهقی جوړیدا ژبلی ناڅی چ که رهستین دیتر ناهینه بچویکری و ئهغه بچویکری نه یی مه بهست نینه و د ناڅ فهرهنگا زمانی به هدینیدا ناهیه زنده کړن، چنکی کارتیکن ل که رهستی ناهیه کړن، ئانکو پولا ریزمانیا په یقی ناهیه گوهوپین، بتنی بۆ نازدارکری و فیانی یان بۆ کیمرن و سفکرنا که سی به رامبه ره و د هر زمانه کیدا لدویف بکارهینانا ناڅان ل ده قهری ناڅ د هینه بچویکری و زمانی به هدینیزی وهکی هر زمانه کی دیتر ناڅان بچویکری، وه کو (فاتم- فاتمۆ، برام- برامۆ، که لحو- که لحوک، خانزاد- خانزادۆک. هتد)

ههروهسا د پشکا ئیکیدا مه دا دیارکری، کو مۆرفیمین بچویکری بتنی شیان هه نه ئه رکه کی ریزمانی لسه په یقی په یدابکه ت، چونکی ده می ل دومه اییا په یقه کی دهینه زنده کړن، چ ژاوا په یقی ناگوهورین و نه شین چ په یغان د ناڅ فهرهنگیدا زنده بکن، ههروه کی ل خواری مه داینه دیارکری، وه کو:

1- مۆرفیما بچویکری (کو)، وه کو:

- زه لام: زه لامۆ

- میرخواز: میرخوازۆ

- عه بدی: عه بدیۆ

- باب: بابۆ

- برا: براۆ

2- مۆرفیما بچویکری (ک)، وه کو:

ئه و په یقین مۆرفیما بچویکریا (ک) وه ردگری و ب هاریکاریا ئه وی په یف دهیته بچویکری، ب ریکا ئه ئان یاسایین ل خواری په یقین بچویکری دهینه دروستکری، ئه وژی ئه قه نه:-

1- (ناڅ+ مۆرفیما بچویکریا (ک)= ناڅی بچویکری)

- میهفان: میهفانۆ

- ته شی: ته شیۆ

- خانی: خانیۆ

- چیقک: چیقکۆ

- کرم: کرمۆ

- کولان: کولانۆ

ب- (هه قانناڅ+ مۆرفیما بچویکریا (ک)= ناڅ)، وه کو:

- به لآؤ: به لآؤۆ

((عبدولواحد موشیر دزه ی، 2011، 47)، و ئهغه مۆرفیما ژ زمانه کی بۆ زمانه کی دیتر جیاوازی هه یه و زمانی کوردیژی وه کی هر زمانه کی دی)) (پیشوینی ریزمانی چوکه له کردنی هه یه به زیادکردنیکی پاشگری تاییه تی چوکه له کردن)) (که مال میرا و ده لی، 2007، 47)، و دزاری به هدینیداژی ب ریکا زنده کړنا ئه قان مۆرفیمان ناڅ و اتا بچویکری دگه هین، ژ ئه وان (ۆ، ۆک، کۆ، ک، چه، ۆکی، هک، یک، یلکه، ۆ، ۆشک، کی). بۆ هه رئیک ژ ئه قان مۆرفیمان نمونه په کی ددهینه دیارکری، وه کو: عه بۆ، به لافۆک، لافۆک، گوندک، تیرۆک، بچوکه له دهسکه ک، شه کردانک، که پزۆک، نازی، زه لامۆشک، مه ریه مکی... هتد، ههروهسا ئه و ناڅین دهینه بچویکری، پتیا ئه وان، د ناڅ ئاڅقن و نفیسینیدا هر ب بچویکری دهینه بکارهینان (ئه و په حمانی حاجی مارف، 1977، 56-57). ههروهسا ئه و مۆرفیمین لسه ری داینه دیارکری بتنی کاری ئه وان ئه و نینه ناڅی بچویکری، به لکو گه له ک ژ ئه وان د شیاندايه هه قانناڅیژی بچویکری، وه کو: هوریکۆ، بیسک، دریزۆ، ناسکیله، قرژیکی، ناسکو... هتد ((ئهمانه کۆمه لیک ئاوه ئنا و پاشگر بوون که ئاوه ئناویان بچوک ده کرده وه)) (قادر حه سه ن و سو، 2010، 65)، ئه و مۆرفیمین دزاری ناڅه راستدا دهینه بکارهینان گه له ک ژ ئه وان د زاری به هدینیدا ناهیه بکارهینان، به لکی هنده ک مۆرفیمین دی جهی ئه وان دگرن و دهینه بکارهینان، چنکی جیاوازی د ناڅه را په یقین هه ردو و زاراندنا هه یه، بچویکری مه بهسته کی دگه هینیت و نه بتنی ناڅی بچویکری به لکو د شیاندايه هه قانناڅیژی بچویکری.

3. بچویکری د ناستین زمانیدا

1.3. بچویکری د ناستی مۆرفولوژیدا:

مه رجی بچویکری د مورفولوژییدا دیارده یه کا زمانیا به رنیاسه د هه می زماناندا، و اتا ژی گوهوپینا ئاڅا کرنا په یقیه (عبدالجبار علوان نایله، 1988، 273)، دبیت په یف کاریگه رببیت ب زنده کړنا مۆرفیما بچویکری، ئهغه زنده کړنه دبیته هۆکار بۆ گوهوپینا په یقی و بتنی شین هه نه ئه رکه کی ریزمانی ببینیت، فه کۆلین د ئهقی ئاستیدا (لیکدانا په یقی و شیوازی ئه وی دگه هینیت و واتایا ئه وی دیارده ت) (أحمد مختار عمر، 2006، 13) و گرنګترین ریکه بۆ پیکهینانا په یقین نوی و لدویف پیکهاته یا مۆرفولوژی دهینه دروستکری، کو ژ قه باری خوئی دهستیکی بچویکری دهریکه فن و رووبه ره کی بچویکری بخۆفه بگریت، ههروهسا واتایه کا جیاوازیتر بگه هینیت. د شیوه زاری به هدینیدا بچویکری دوو ریک هه نه (ب هاریکاریا مۆرفیما به ندا داوییی و بچویکری ناڅی) (شیرزاد سه بری عه لی- ئاراز مونیب، 2016، 147).

1- ب ریکا مۆرفیما داوییی: پشتی زنده کړنا مۆرفیما بچویکری بۆ سه ر بناغی په یقی ژ لایی شیوه یفه گوهوپین سه ر په یقیدا دیارده بیت

- قىرغىچى: قىرغىچىك
- پىس: پىسك
- 3- مۇرفىما بچويككىرى (ۆك) وەكو:
- 1- (ناۋ + مۇرفىما بچويككىرىا (ۆك) = ناۋى بچويككىرى)، وەكو:
- نىقتى: نىقتىۆك
- مەنجەل: مەنجەلۆك
- سىقاندە: سىقاندۆك
- كەپر: كەپرۆك
- فەرەنگ: فەرەنگۆك
- خەنجەر: خەنجەرۆك
- ب- (ھەقالناۋ + مۇرفىما بچويككىرىا (ۆك) = ھەقالناۋ)، وەكو:
- شىرىن: شىرىنۆكى
- خشكۆك: خشكۆكى
- 8- مۇرفىما بچويككىرى (ى) ، وەكو:
- جوان: جوجى
- چىمەن- چىمى
- ژيان: ژىنى
- 9- مۇرفىما بچويككىرى (كى)، وەكو:
- مەرىم: مەرىمكى
- قىرغىچى: قىرغىچىكى
- پىس: پىسكى
- ژن: ژنكى

2.3. د ئاستى رىستە سازىدا:

د ئەقى ئاستىدا ((فۆرمى بچويككىرى د پىكھاتا گىرىپىدا بەشدارى دكەت)) (شىرزاك سەبرى عەلى- ئاراز مۇنىب، 2016، 147) و د زمانى بەھدىندا پەيۋا (بچويك - بچويكۆك) دەپتە بكارھىنان، ئەۋ پەيۋەزى واتايا بچويككىرىا تىشتى دگەھىنىت و ھەروەسا پەيۋا بچويك ((بۆ وەسقى شىتېك بەكار دىت ، كەنىشانەى بچويكى لە گەياندىنى واتاي گىشتى وشەكەدا خالىكى سەرەكى بىت)) (سازان زاھىر سەئىد، 2013، 61)، بەلى ئەگەر مۇرفىما بچويككىرىا لسەر پەيۋا بچويك ھاتە زىدەكرن، ئەوى تىشتى پتر بچويككەت و مەبەستەكا ھويرتر دگەھىنىت، وەكو:

- مالاكا بچويك ئاقابكە.
- مالاكا بچويكۆك ئاقابكە.

رستا دووى ب ھارىكاريا مۇرفىمىن بچويككىرى (ۆك) شىيان ھەنە قەبارە و پووبەرەكى جىاوازتر و واتايەكا جىاوازتر و بچويكتر بگەھىنىت وەسفا تىشتەكى بچويكترى كرى ژيا ئىكى. د شىوہ زارى بەھدىنىپىدا ژبلى پەيۋا (بچويك) گەلەك جاران ھندەك پەيۋىن دىتر شىيان ھەنە جەئى ئەوى پەيۋى بگرن و ھەمان مەبەست و واتايى بگەھىنىت، بەلى نەلگەل ھەمى گىرىپىندا، وەكو (ھوير- ھويركۆك، نىمىن- نىمىنك)، چىكى د شىياندايە ((وەكو ھاوواتاي ناتەواوى) بچويك) و فۆرمەكانى تىرى بەكاربەپىنرىن، چونكە ئەم وشانە بەگىشتى لەھەندى نىشانە ياندا ھاوبەشەن)) (سازان زاھىر سەئىد، 2013، 62)، وەكو:

- شىرىن كچەكا چەند بچويكۆكە- ھويركۆكە - نىمىنكە.
- زارۆكى تەيى بچويكە- ھويرە - نىمىن .

پەيۋا بچويك لگەل ھەمى گىرىپىندا ياگونجاھە و بەپىزە ، لى پەيۋىن دىترىن مە داينە دياركرن، شىيان نىنن ھەمى دەمان جەئى پەيۋا بچويك بگرن و لدويف گىرىپى دىمىنىت، د ئەفان ھەردو رىستىن سەرىدا پەيۋىن

- پەرىچقى: پەرىچقۆك
- خىرك: خىركۆك
- خوشك: خوشكۆك
- شىرىن: شىرىنۆك
- پ- (رەگ + مۇرفىما بچويككىرىا (ۆك) = ھەقالناۋ)، وەكو:
- قەرم: قەرمۆك
- ھەرف: ھەرفۆك
- نىقىس: نىقىسۆك
- مېژ: مېژۆك
- 4- مۇرفىما بچويككىرى (چە)، وەكو:
- ئەۋ مۇرفىمە د گەل ناۋى دەپنە بكارھىنان و ئەوى ناۋى دكەتە د جەھەكى داخراودا، ئانكو جەئى ئەوى يان پووبەرى ئەوى بەرتەنگ دكەت، وەكو:
- ناۋ + مۇرفىما بچويككىرىا (چە) = ناۋى بچويككىرى، وەكو:
- دەريا: دەرياچە
- باخ: باخچە
- 5- مۇرفىما بچويككىرى (يك)، وەكى:
- مۇرفىما بچويككىرىا (يك) د كرمانجيا سەرىدا دەپتە بكارھىنان و بۆ كرپىتكرن و بۆ سىقىيا ناۋەكى دەپتە بكارھىنان، وەكو:
- (ھەقالناۋ + مۇرفىما بچويككىرىا (يك) = ھەقالناۋى بچويككىرى)، وەكو:
- چىچ: چىچىك.
- 6- مۇرفىما بچويككىرى (ەك)، وەكو:
- پوول: پوولەك
- دەست: دەستەك
- شىل: شىلەك
- دارك: داركەك
- 7- مۇرفىما بچويككىرى (ۆكى)، وەكو:
- شەكر: شەكرۆكى

مه دیارکرین، دشین جهی په یفا بجویک بگرن، به لی چه ندین گری هه نه
،کو دشیاندا نینن په یفین دیتر جهی په یفا بجویک بگرن، وه کو:
-کانیکا گوندی مه یی بجویکه (هویره - منمه).

کانیکا گوندی مه یی بجویکۆکه (هویرکۆکه - منمکه).
په یفا (هویرکۆک - منمک) شیان نینن د گه ل رستا سه ریدا بهیته
بکارهینان، چنکی واتایا رستی تیکددهت و ژ یاسا و دهستورین
پیزمانا شیوه زاری به هدینیییدا دهرده که فیت.

ههروه سا د نه فی رستا خواریدا په یفا (هویر) شیان هه نه گوهورینی
د گرییدا بکهت و واتایه کا نوی بگه هینیت و یا جیاوازیب ژ واتایا
ئیکی، وه کو:

- کابانه کا هویره.

- کابانه کا هویرکۆکه.

د نه فان هه ردو رستاندا دیاردیبت، کو کابان د کاری خودا یا
هیومیره و زی شول ژ به رناچن، به لی د رستا دوویدا دیاردیبت، کو
کابان ژ لایی به ژنیفه یا کورته و قه باره کی بجویک بخوئه دگریت و
لقیره دا ((به اوردردنی بناغه و وشه دارپژراوه که له سینتاکسدا
جیاوازی نیوانیان دهرده که ویت، به مه ش به های مۆرفیمه دارپژراوه که
نیشان دهردی)) (سازان زاهیر سه عید، 2013، 61)، که واته ب
شیوه یه کی گشتی نه م دشین بدهینه دیارکرین (بجویکرین و اتا وی
وه سفکرنه و ل دهمی دهیته گوتن (دارا بجویک) یان (دارک) چ
جیاوازی نینه و بتنی وه سفا ناخی یاکری) (عبدالحمید النوری، 2-
10-2016، 31 : 10).

3.3. د ناستی پراگماتیکیدا:

بجویکرین د نه فی ناستیدا یا گریدایه ب ده وروبه ریقه، بی
دورو به ری گوتن مه به سته کا دروست نادهت و ته م و مژیه ک
په یدادیبت، چنکی گوهداری شیان نینن بتنی ب ریکا نه رکین پیزمانی
و پیکفه گریدانا که رهستین پیزمانی ل و اتا نه وی بگه هیت، که واته
ببی پشکداریکرین د گوتن و جه و ده مین دیارکریدا گوتن واتایا خو یا
تمام به دستفه نادهت و دشیانین گوهداریدا نینن وه ک پیددی ل واتایا
وی گوتنی بگه هیت، بی زفرین بۆ ده وروبه ری نه و گوتن پوهن
نابیت (هۆگر محمود فرهج، 2000، 10) و مه به سته کا گونجای
ناگه هینیت. مۆرفیمین بجویکرینی د نه فی ناستیدا ((له گه ل ناوه لئاودا
یه کده گرن و نیشانه واتایه کانی خو یانینان پیده به خشن، واته
ئاوه لئاوه دارپژراوه که، له هندی نیشانه دا له بناغه که جیاواز ده بیبت.

له پوری به کارهینانیشه وه، زورجار به واتای پراگماتیکی به کاردین،
ئانکو گه له ک ژ نه وان په یفین بجویکری لدویف بکارهینانین
پراگماتیکی هنده ک واتایین نوی ژئ دهینه دروستکرین، که واته
بجویکرین و دیارده یا بجویکرینی د نه فی ناستیدا یان بۆ لایه نی
باشیییه یان بۆ لایه نی خرابیییه و پشتبه ستنی ب ده وروبه ری

دکهت و شیان هه نه ب چه ندین نه رکین پراگماتیکی رابیت و لدویف
شیانین وی ل جی گونجای رۆلی خو دبینن و واتایه کا پراگماتیکی
دگه هینیت یان بۆ واتایه کا فره نگییه یان بۆ مه به سته کا تاییهت و
دیارکرییه یان بۆ گه هاندنا واتایه کا نیگه تیغه و شکاندن و سفکاتی
پیکرنه (شیرزاد سه بری عه لی- ئاراز مونیب، 2016، 149) ههروه سا
پتریا جارن نه ف دیاردا بجویکرینی د ناخ خیزانیدا دهیته بکارهینان
و د دیفدا نه و گوتن به رفره هدبیت نه وژی ژبه ر ((نزیکبوه وه و
پته وکردنی په یوه ندی کۆمه لایه تی له نیوان قسه که رو گویدردا
به کاردی)) (سازان زاهیر سه عید، 2013، 74). ههروه کی مه دایه
دیارکرین دیاردا بجویکرینی چه ندین نه رکین پراگماتیکی بخوئه دگرن
ژوان (ئاماژه کرن ب فیانا زارۆکان، سفکاتی پیکرن و شکاندن،
جه ختکرین، په رزینکرنا پراگماتیکی) (شیرزاد سه بری عه لی- ئاراز
مونیب، 2016، 149-150) بۆ نمونه دهمی د ناخ خیزانیدا سوز و
فیانه کا زنده دده نه ئیک ژ زارۆکین خیزانی و په یفه کا بجویکرینی
به رامبه ر دهیته بکارهینان و دیفدا هه می نه ندامین خیزانی
به رده وامی دیژنی و نه وژی ژبه ر فیان و نازدارکرییه. نه ف
بجویکرنه ری ((لگه ل زارۆکان بریتییه ژ گریدانا دوو ره گه زان، نه وژی
ئاماژه کرن و قه باری زارۆکییه ژ پیخه مهت دهرپینی ژ هه سته کی باش
به رامبه ر زارۆکان بکهت)) (شیرزاد سه بری عه لی- ئاراز
مونیب، 2016، 149)، وه کو:

- دلینکی خوارنی بخۆ

- نه سمه رکا من نه چه

نه ف نا فین د نه فان رستاندا هاتینه بکارهینان، ب واتایه کا
پراگماتیکیین باش بین هاتینه بکارهینان و ژبه ر سوز و فیانا، به لی
گه له ک جارن بجویکرین واتایه کا خراب دگه هینیت و بۆ شکاندن و
سفکرنیییه، وه کو:-

- جحیلۆکا یاریان بکه.

- کچولک شیریه فه خو.

نه گه ر سه حکه یه د نه فان رسته یین سه ریدا و اتا (جحیلۆک) به رامبه ر
زه لامه کی مه زن بی هاتیه بکارهینان و (کچولک) به رامبه ر ژنه کی یا
هاتیه بکارهینان و واتایا بجویکینی ژئ دگه هینین و په یفا (زارۆک)
به رامبه ر گه نه کی نه گوهدار بی هاتیه بکارهینان، که واته واتایه کا
نیگه تیغه و خرابه و ههروه سا لگه ل که لتووری چفاکی به هدینیییدا
ناگونجیت، وه کو:

- ژیرۆ کاروبارین خو بیاشی نه نجامده.

ههروه سا چیدیبت نه ف بجویکرنه بۆ فیانی یان دلپیغه مانی یان
گه هاندنه کا باش بهیته دهرپین و کارتیکرنی ل گوهداری بکهت
، وه کو:

- عه زیزک سه برا مالا مه یه.

- گولی گوهدارکا وه یه.

5. لیستا ژێدەران

1.5. ب زمانی کوردی:

ئەرەحمانی حاجی مەرف، وشە رۆژان لە زمانی کوردیدا، 1977.

ئێبراهیم مەواد، زمانی کوردی ناوگری نییه، گۆفاری زمانناسی، ژماره(9)، کوردستان- هەولێر، 2010.

بەناز رفیق توفیق ، پێگە بنەرەتیەکانی دەولەمەندکردنی فەرھەنگی کوردی لە دیالیکتی خواروودا، 2008، زانکۆی بەغدا، کۆلیژی زمان، ماستەر.

رۆژان نوری عبدالله، زانکۆی کۆیی ، فەرھەنگی زمان و زاراوەسازی کوردی، 2007، چاپی یەکەم.

زێزین خورشید سەلیم، ئەلەمۆرف دزمانی کوردیدا، 2009 ، پلا ماستەر، زمانی کوردی، زانکۆیا دەوک.

سازان زاھیر سەعید، 2013، پێژی مۆرفیمە دارپێژەکانی بچووککردنەو و ناسکی لە سازکردنی وشە نوێدا، 2013، هەولێر، چاپخانە ی حاجی هاشم- هەولێر .

سەرباز خۆشناو، ناوگر لە زمانی کوردیدا، ژماره 11 شوباتی 2011، زمانناسی ، گۆفاریکی مانگانە یە تاییەتە بە بوارەکانی زمان.

شێرزاد سەبەری عەلی- ئاراز مونیپ، وشەسازی، 2016، دەوک.

عەبدولواھید موشیر دزە ی ، زاھە کوردییەکان، 2011، چاپخانە ی پاک، هەولێر.

قادر حەسەن وسۆ ، هەلسەنگاندنی بابەتە رێزمانییەکانی (زمان و ئەدەبی کوردی) پۆلی هەشتەمی بنەرەتی ، بەشی دووھەم و کۆتای، گۆفاری زمانناسی، ژماره 10 ، 2010.

کامل حسن البصیر، زاراوە ی کوردی، چاپخانە ی سلیمانی، 78 ، 1979.ز .

کەمال میراودەلی، فەرھەنگی پێزمانی کوردی، سلیمانی ، چاپی یەکەم، 2007

کەمال محەمەد ئۆمەر، دەروازە ی فەرھەنگی هەندێ پێشکاری کوردی، زانکۆی سەلاحەدین، ماستەر، 2003.

محمد معروف فتاح، دیسان ئیدیەم پێداچوونەو یەک لە بەر پۆشنایی زمانەوانیدا، بەغدا.

محمد طاهر گوهرزی، 1999، پێزمانا کوردی زاری کرمانجی، چاپا ئیکۆ ، چاپخانا (خەبات) دەوک.

نەجاتی عەبدوللا، پێزمانی کوردی، هەولێر ، 2009، لە فەرھەنسیەو وەرگێراوہ پۆل بێدار، چاپی یەکەم، چاپخانە ی حاجی هاشم .

ھۆگر محمود فەرەج، پراگماتیک و واتای نیشانەکان، 2000، زانکۆی سلیمانی ، دکتورا.

وریا عومەر ئەمین 1994، ھێزو ئاوان، گۆفاری رۆشنبری نوێ، ژماره 134.

2.5. زمانی عەرەبی:

أحمد مختار عمر، علم الدلالة، 2006 ،نشر. توزیع. گباجه -قاهره، الگبجه السادسه

حاتم صالح الجامن، الصرف، 1991 .

عبدالهادی الفجلی، مختصر الصرف، 3874، بیروت-لبنان.

عبدالجبار علنوان نابله، الصرف الواجح، ، 1988 ، مدیریہ دارالکتب الگباجه والنشر .

مسعود سعید حسن، اللغة الكردية وقواعدها، 2008 ، المگبجه: هاوار-دھوک.

هادی نەر، الصرف الوافی، 2010، الگبجه الاولی، اربد-الاردن.

3.5. زمانی ئینگلیزی:

((ھندەك جارن بۆ دیارکرن سۆزداری و دلپێقهمانی بەرامبەر ژێدەری دەھیتە بکارھینان ، وەکو (ژاری ھە ی ژار من نەدقیأ ئەقە پویدا). دەندەك حالەتاندا چێدبیت بچوێکرن بۆ مەبەستا گەھاندنا باش یا ئاخفتنکەری بیت و ئیعبابا ئەوی بۆ تشتەکی ل دەف ژێدەری یان گوھداری بیت)) (شێرزاد سەبەری عەلی- ئاراز مونیپ، 2016، 150) ، وەکو:

- خاتینکی تو گولی... .

ھەرەسا بچوێکرن وەك (پەرژینەکا پراگماتیکیزی دەردکەقیت و وەکو نیشانە کاردکەن بتاییەتی د حالەتی کردەبیئ ئاخفتنیدا کو کارتیکرنی لسەر گوھداری کیمدکەت و ھیزا دپکاندیا گوتنی لاوازکەت) (شێرزاد سەبەری عەلی- ئاراز مونیپ، 2016، 150)، وەك:

(نیشاندان- تعجب):

- مەریەمک جلاک ن نەشۆت.

- نەسرینکی وانێ نەخوینیت.

(فەرمانکرن)

- ئەوی یاریکی بیئە.

(داواکرن)

- عەبۆ ئەوی دەرۆکی بیئە.

- جانکی شرینییەکی بیئە، د دویدا ئاشی بیئە.

4. ئەنجام

د ئەقی قەکۆلینیدا ئەم گەھشتینە چەند ئەنجامەکان، ل خواری دی دەینە دیارکرن:

1- بچوێکرن د شیوەزاری بەھدینییدا بۆ بچوێکرن قەباری تشتی و ناقی کەسان دەھیتە بکارھینان و د ئافاندا مەبەست پی نازکی و جوانی یان کرێتکرن و نەقیانە .

2- دوو جوړین بچوێکرنی ھەنە، ھندەك ژ ئەوان دبەنەرەتدا بچوێکرنیە و بی دەستکارینە، ھندەکین دی ب ریکا ژێدەکرنا مۆرفیما لسەر دوماھییای پەیقی دەھیتە بچوێکرن و ب دەستکارینە .

3- بچوێکرن د ھەرسێ ئاستین مۆرفولوژی و سینتاکس و واتاسازییدا دەھیتە بکارھینان و ھەر ئاستەك ژ ئەوان لدویف یاساو رپسایین دەستورێ خۆ بچوێکرنی د ئاستی خۆدا بکاردەھینیت.

4- مۆرفیما بچوێکرنی د زمانی کوردی بگشتی و شیوەزاری بەھدینییدا بتنی لسەر دوماھییای پەیقی پۆلی خۆ دبیینیت .

5- مۆرفیما بچوێکرنی لسەر پەیقی بتنی ئەرکەکی پێزمانی دبیینیت و شیان نین پەیفەکا نوی دابریژیت و د ناق فەرھەنگا شیوەزاری بەھدینییدا بەھیتە ژێدەکرنا، لی دەمی مۆرفیمەکا داریژتتی لسەر پەیفەکی بەھیتە ژێدەکرنا پەیفەکا نوی دروستکەت و فەرھەنگا زمانی پی دەولەمەند کەت.

aswat- سعاده لعلی ، التصغیر فی اللغة، 10 افریل 2019
(elchamal.com)

حسن غازی عکروک السعدی، التصغیر تعریفه وأغراچه وشروکه، کلیه العلوم القران
الاسلامیه، 2014-10-27، 33 : 55 : 4
(uobabylon.edu.iq)

د. علیان بن محمد الحازمی ، التصغیر فی اللغة، (m-a-arabic.com) ،
8 : 38 ، 2017 -8-19

2.4.5. زمانى ئینگلیزی:

Clement K. L. Appah&Nana Aba Appiah Amfo, The
morphopragmatics of the Diminutive
Morpheme (-ba-wa)in Akan, March 2011,
p.86
c.appah@lancaster.ac.uk,
nanaamfo@ug.edu.gh

Crystal David,2003 , adictionary of linguistics and
phonetics,fifth Edition, Oxford.

Yule George, 2006, the study of Language,3rd
edition,University press.

KATAMBA,Francis.and STONHAM,J.
2006,Morphology,2nd edition.

Trask, R.L, 1993, a dictionary of grammatical terms
linguistics, Routledg: London.

4.5. ئنته‌رنیٔ:

1.4.5. زمانى عه‌ره‌بى:

أ.د. عبدالحمید النوری، من مفاہر 10 (m-a-arabica.com)
التصغیر، 2 -10-2016، 31 :

ظاهرة التصغير في اللهجة البهدينانية

الملخص:

هذا البحث بعنوان (ظاهرة التصغير في اللهجة البهدينانية)، حيث أنه محاولة في التحدث عن جوانب التصغير في هذه اللهجة متبعا المذهب (الوصفي) ، ومن أهم نتائج هذا البحث هو أن التصغير تستخدم في كل من مستوى المورفولوجي والسينتكس والسيمانتيك.
الكلمات الدالة: التصغير، مورفييمات التصغير، التصغير ومستويات اللغة.

The Phenomenon of Miniaturization in The Badinani Dialect

Abstract:

This research is entitled (the phenomenon of miniaturization in the Badinani dialect) as it is an attempt to talk about the aspects of miniaturization in the Badinani dialect following the ideology (descriptive). The most important results of this research is miniaturization used in all levels of morphology, syntax, and Symantec.

Keywords: miniaturization of morphologuagies and language levels.